

سنجش سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه شیراز با مدل آیزنبرگ و برکویتز

سعیده ابراهیمی^۱، *فاطمه ستاره^۲

۱. استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

۲. کارشناسی ارشد، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

تاریخ دریافت: (۱۳۹۶/۰۱/۱۹) تاریخ پذیرش: (۱۳۹۶/۰۹/۰۵)

Assess the level of Information Literacy with the Eisenberg and Berkowitz Model for Students of Shiraz University

Saeideh Ebrahimi¹, *Fateme Setareh²

1. Assistant professor of Knowledge and Information Science, Shiraz University, Shiraz, Iran.
2. M.A of Knowledge and Information Science, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Received: (08/04/2017) Accepted: (26/11/2017)

Abstract

purpose: Purpose of this study is to assess the information literacy skills for Senior BS of Shiraz University.

Methodology: This study is descriptive and survey method. The tool used for data collection is a researcher made questionnaire based on Eisenberg and Berkowitz model. The study population comprised 1776 Senior BS Shiraz University. A sample of 339 students was Cluster sampling selected that of this number, 286 questionnaires (about 84%) were returned.

Findings: Average of information literacy for undergraduate students is 3.38. The students in the use of information skill are better than others with an average of 3.61. Results also showed that the sum of six skills for students of engineering and literature colleges have been more than others with an average of 3.52 and 3.51. Other results showed that definition skill of information literacy in men is greater than women ($t=2.198, p<0.05$). On the other hand, about 44 percent of students use the Internet to resolve their information needs.

Conclusion: Information literacy is a set of skills and qualifications that required in the information society of twenty first century. Therefore, taking into account its influential factors including effective use of the Internet can enrich the information literacy skills.

Keywords

Information literacy, Eisenberg and Berkowitz Model, Big 6 Skills, Shiraz University

چکیده

هدف: هدف این پژوهش سنجش سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه شیراز براساس مدل آیزنبرگ و برکویتز می‌باشد.

روش‌شناسی: تحقیق حاضر از نوع توصیفی و به روش پیمایشی است. ابزار به کار گرفته شده برای گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته براساس مدل آیزنبرگ و برکویتز می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل ۱۷۷۶ نفر از دانشجویان سال آخر کارشناسی دانشگاه شیراز می‌باشد. ۳۳۹ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی جهت بررسی انتخاب شدند که از این تعداد ۲۸۶ پرسشنامه (حدود ۸۴ درصد) عودت داده شد.

یافته‌ها: سواد اطلاعاتی دانشجویان دوره کارشناسی به‌طور میانگین ۳/۳۸ می‌باشد و دانشجویان در مهارت استفاده از اطلاعات با میانگین ۳/۶۱ وضعیت بهتری نسبت به سایر مهارت‌ها داشته‌اند. همچنین یافته‌ها نشان داد که مجموع مهارت‌های شش‌گانه دانشجویان دانشکده‌های مهندسی و ادبیات با میانگین ۳/۵۲ و ۳/۵۱ بیشتر از بقیه دانشکده‌ها بوده است. سایر یافته‌ها نشان داد که سواد اطلاعاتی پسران در مهارت تعریف مسئله بیشتر از دختران است ($t=2/198, p<0/05$). از سویی دیگر، حدود ۴۴ درصد از دانشجویان، برای رفع نیاز اطلاعاتی خود از اینترنت استفاده می‌نمایند.

بحث و نتیجه‌گیری: سواد اطلاعاتی مجموعه مهارت‌ها و صلاحیت‌های موردنیاز در جامعه اطلاعاتی قرن بیست و یکم می‌باشد. لذا، با در نظر گرفتن عوامل اثرگذار در این زمینه از جمله استفاده مؤثر از اینترنت می‌توان به غنی‌سازی مهارت‌های سواد اطلاعاتی پرداخت.

واژه‌های کلیدی

سواد اطلاعاتی، مدل آیزنبرگ و برکویتز، مهارت‌های شش‌گانه، دانشگاه شیراز.

مقدمه

در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات، مهم‌ترین مهارت یافتن بهترین منبع از میان انبوه مدارک می‌باشد. در این عصر کسانی موفق خواهند بود که دارای مهارت‌های مقتضی در زمینه حل نیاز اطلاعاتی باشند. لاجرم نداشتن مهارت‌های لازم در این زمینه می‌تواند فرد را از دستیابی به موفقیت‌های پیش‌رو باز دارد و وی را در پیچ‌وخم مشکلات رها نماید. به عبارتی دیگر، افراد باید دانش و مهارتی داشته باشند که بتواند آنها را به سوی درست‌ترین منابع رهنمون سازد. این توانمندی‌ها شامل مهارت‌های شناسایی، انتخاب، سازماندهی، استفاده و ارزیابی اطلاعات به دست آمده می‌باشد که به مجموع آنها سواد اطلاعاتی می‌گویند (مقدس‌زاده، ۱۳۸۷).

سواد اطلاعاتی نخستین بار در سال ۱۹۷۴ توسط زورکوسکی^۱ مطرح شد (پترسون و مویر، ۲۰۱۴) که نباید این نوع از سواد را با سواد رایانه‌ای، سواد کتابخانه‌ای یا رفتار اطلاع‌یابی معادل تلقی کرد (یاری، ۱۳۹۰). در رابطه با سواد اطلاعاتی چشم‌اندازهای متفاوتی وجود دارد که هر یک از پژوهشگران به گوشه‌ای از آن اشاره کرده‌اند. بدیهی است که ارائه نقطه نظرات پژوهشگران به شفاف‌سازی مسئله سواد اطلاعاتی کمک خواهد کرد. در این زمینه، زورکوسکی، عبارت سواد اطلاعاتی را برای توصیف افرادی ابداع کرد که فنون و مهارت‌های لازم برای به‌کارگیری طیف گسترده ابزارهای اطلاعاتی و نیز مآخذ ردیف اول را به‌منظور دستیابی به راه‌حل‌های اطلاعاتی برای مسائل خود آموخته‌اند (هاشم‌زاده و یاری، ۱۳۸۹). دیگر پژوهشگران نیز بر این باورند که با ورود به قرن بیست‌ویک، سواد اطلاعاتی با فناوری ارتباطات و کامپیوتر پیشرفته‌تری سروکار خواهد داشت، به طوری که در زمان انفجار اطلاعات مردم با مسئله جدی چگونگی یافتن اطلاعات برای حل مشکلاتشان مواجه می‌شوند (شبه، چانگ و وانگ، ۲۰۱۳).

در این عصر افراد با سواد اطلاعاتی به کسانی گویند که آموخته‌اند چگونه یاد بگیرند؛ زیرا می‌دانند که اطلاعات چگونه سازماندهی می‌شود، چگونه می‌توان اطلاعات را یافت و چگونه می‌توان به شیوه‌ای از اطلاعات استفاده کرد که دیگران نیز بتوانند از آنان بیاموزند. این افراد، به دلیل آنکه همواره می‌توانند اطلاعات موردنیاز خود را در هر وظیفه یا تصمیمی بیابند، برای فراگیری مادام‌العمر مهیا هستند (سیامک، ۱۳۸۹). بر طبق این تعریف بی‌سواد اطلاعاتی کسانی نیستند که توانایی خواندن و

نوشتن را ندارند بلکه افرادی را شامل می‌شوند که با نحوه استفاده، به‌کارگیری و ارزیابی اطلاعات بیگانه هستند. از طرفی دیگر این افراد در تعامل با فناوری‌های ارتباطی دچار مشکل می‌شوند و به‌ناچار عزلت‌نشینی را بر می‌گزینند. از این‌رو، تأثیرهای شگرف عصر اطلاعات بر ابعاد مختلف زندگی و روند پرسرعتی که بیش‌ازپیش ادامه دارد؛ انسان‌ها را نیازمند توشه‌ای از مهارت‌ها و توانمندی‌های نوین نموده است، چنانکه با استفاده از این توانمندی‌ها، امکان موفقیت در این عصر متغیر و متحول فراهم می‌شود. این توانمندی‌ها که با عنوان سواد اطلاعاتی شناخته می‌شوند، افراد را قادر می‌سازند تا نیاز به اطلاعات را تشخیص دهند و به جایابی، ارزیابی منتقدانه و استفاده مؤثر و مسئولانه اطلاعات بپردازند و درواقع، با فراگیری نحوه یادگیری به «فراگیری تمام عمر» تبدیل شوند (نظری، ۱۳۸۵). بنابراین، توانایی یافتن صحیح‌ترین منبع از میان انبوه منابع حائز اهمیت است و این مهم جز به‌وسیله آشنایی با مهارت‌های سواد اطلاعاتی میسر نخواهد شد. نکته حائز اهمیت آن است که بهره‌گیری از موقعیت‌ها، در درجه اول مستلزم شناخت فرصت‌ها و همچنین ویژگی‌ها و مهارت‌های موردنیاز برای استفاده از این فرصت‌هاست و این شناخت و آگاهی، مستلزم کسب اطلاعات است. سواد اطلاعاتی به‌عنوان ابزار دستیابی به دانش و اطلاعات، در شناخت فرصت‌ها و بهره‌گیری از آنها، به کارآفرینان کمک شایانی می‌کند و این نقطه اشتراک سواد اطلاعاتی و کارآفرینی است (میرزاصفی، رجایی‌پور و جمشیدیان، ۱۳۹۰).

در همین راستا و با توجه به اهمیت توانمندسازی افراد بخصوص دانشجویان به سواد اطلاعاتی، پژوهش حاضر درصدد سنجش سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر کارشناسی دانشگاه شیراز براساس مدل آیزنبرگ و برکویتز است و سعی دارد تا خلأهای و نیازهای آموزشی دانشجویان در دانشکده‌های مختلف را در راستای انجام اقدامات ضروری از طرف مسئولان روشن نماید. همچنین نظر برنامه‌ریزان آموزشی و متخصصان علم اطلاعات را در جهت برگزاری دوره‌های آموزشی سواد اطلاعاتی موردنیاز جلب نماید. از طرفی دیگر حساس‌ترین قشر، دانشجویان سال آخر می‌باشند که پس از فراغت از تحصیل می‌باید در حوزه فعالیت خود به اشتغال بپردازند. با توجه به اینکه اشتغال نیز مستلزم آشنایی با مهارت‌های مقتضی در حیطه کاری می‌باشد، ارزیابی سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دانشگاه شیراز حائز اهمیت می‌باشد. نکته دیگر آن است که مأموریت اصلی مؤسسات آموزش عالی تربیت یادگیرندگان مادام‌العمر است و دانشگاه‌ها می‌باید در طول دوره‌ها و دروس دانشگاهی به دانشجویان به‌عنوان عضوی از جامعه بیاموزند که چگونه یاد

1. Zurkowski
2. Patterson & Muir
3. Hsieh, Chuang & Wang

به منظور بازیابی، تحلیل و استفاده از اطلاعات می‌باشد. این نوع سواد، نه تنها شامل به دست آوردن توانایی شناخت این مسئله که چرا و چه موقع یک فرد نیاز به اطلاعات دارد می‌باشد، بلکه مکان و نحوه استفاده از اطلاعات را نیز دربر دارد (پیتو، پولگارین و اسکولونا، ۲۰۱۴). مهارت‌های سواد اطلاعاتی خود شامل مدل‌ها و استانداردهایی از قبیل مدل فرایند پژوهش پیتز و استریپلینگ، مدل کولواو، استانداردهای سواد اطلاعاتی آمریکا و استرالیا، استانداردهای سواد اطلاعاتی برای مدارس و رهنمودهای سواد اطلاعاتی کولورادو می‌باشد (مقدس‌زاده، ۱۳۸۷). ایالات متحده با تأسیس مؤسسه سواد اطلاعاتی تحت پوشش انجمن کتابخانه‌های تحقیقاتی و دانشکده‌ای که در آن از روش‌های بهینه و استاندارد، شاخص‌های برتر و برآیندهای مربوط استفاده شده؛ در کمک به متخصصان اطلاعات برای توسعه، ارزیابی و رشد برنامه‌های سواد اطلاعاتی پیشگام بوده است (چان، ۲۰۰۳).

صمعی بر این باور است که رویکرد شش مهارت بزرگ توسط مایک آیزنبرگ و باب برکویتز در اواسط دهه ۱۹۸۰ توسعه یافت و به‌عنوان مشهورترین رویکرد در آموزش اطلاعات، مهارت‌های اطلاعاتی و حل مشکلات در ایالت متحده شناخته شده است. این مدل دارای شش مرحله اصلی و دوازده مرحله فرعی است: (صمعی، ۱۳۸۳ نقل در پندپذیر و چشمه سهرابی، ۱۳۸۹).

بگیرند. به مجموعه مهارت‌های یادگیری سواد اطلاعاتی می‌گویند که کلید اصلی یادگیری مادام‌العمر می‌باشد (زمانی، ۱۳۸۲). بر این اساس برای سنجش سواد اطلاعاتی می‌باید از یک مدل منسجم سواد اطلاعاتی استفاده نمود تا متولیان آموزش عالی را به سوی اهداف خود رهنمون سازد.

دلیل انتخاب مدل آیزنبرگ و برکویتز نیز این است که این مدل برای سنجش سطح مهارت‌های سواد اطلاعاتی آموزش عالی در نوع خود بی‌نظیر و کامل است و مورد تدریس دانشگاه‌های برجسته جهان قرار گرفته است. از طرفی دیگر پژوهش‌های صورت گرفته در مورد دانشجویان دانشگاه شیراز نیز صرفاً در رابطه با رفتار اطلاع‌یابی است نه سواد اطلاعاتی. این مدل نیز می‌تواند به صورت نظام‌مند، نظر متصدیان آموزشی را در اتخاذ بهترین عملکرد در رابطه با سیاست‌گذاری برنامه‌های سواد اطلاعاتی به خود جلب نماید.

مهارت‌های سواد اطلاعاتی آیزنبرگ و برکویتز

پژوهشگران حوزه سواد اطلاعاتی نقطه نظرات متفاوتی را ارائه داده‌اند ولی باوجود این، همه دیدگاه‌ها جهت مرتفع ساختن نیازهای اطلاعاتی کاربران مفید خواهند بود.

اگرچه سواد اطلاعاتی و مهارت‌های اطلاع‌یابی اغلب به یک معنی به کار می‌روند. باین حال، ایالات متحده و استرالیا، عبارت سواد اطلاعاتی و انگلستان، مهارت‌های اطلاع‌یابی را ترجیح داده‌اند (چان، ۲۰۰۳). سواد اطلاعاتی مجموعه مهارت‌ها و صلاحیت‌های موردنیاز در جامعه اطلاعاتی قرن بیست و یکم

جدول ۱. مهارت‌های شش‌گانه سواد اطلاعاتی آیزنبرگ و برکویتز (آیزنبرگ و برکویتز، ۱۹۹۲؛ نصاری، ۲۰۰۶).

مهارت‌های اصلی	مهارت‌های فرعی
تعریف مسئله	۱-۱. تشریح مسئله اطلاعاتی ۲-۱. توصیف نیاز اطلاعاتی به منظور کامل نمودن مسئله
راهبردهای جستجوی اطلاعات	۱-۲. تعیین دامنه منابع اطلاعاتی ممکن ۲-۲. ارزیابی منابع اطلاعاتی مختلف برای تعیین بهترین منبع
مکان‌یابی و دسترسی	۱-۳. مکان‌یابی منابع ۲-۳. یافتن اطلاعات درون منابع
استفاده از اطلاعات	۱-۴. به کار بردن (مانند خواندن، شنیدن، دیدن) اطلاعات در یک منبع ۲-۴. استخراج اطلاعات مرتبط از یک منبع
ترکیب	۱-۵. سازماندهی اطلاعات از منابع مختلف ۲-۵. ارائه اطلاعات
ارزیابی	۱-۶. قضاوت درباره فرایند حل مسئله اطلاعاتی (کارایی) ۲-۶. قضاوت درباره نتایج (اثربخشی)

حل مسئله نیز امکان‌پذیر و نظام‌مند خواهد شد. در رابطه با سواد اطلاعاتی در داخل و خارج از کشور پژوهش‌های متعددی صورت گرفته که غالباً به بررسی سطح مهارت‌های سواد اطلاعاتی جامعه مورد پژوهش و عوامل ارتقادهنده مهارت‌ها پرداخته‌اند.

صیامیان، حسینی و قربانی (۱۳۸۶) در پژوهشی به بررسی میزان سواد اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی مدارک پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران پرداختند. آنها به این نتایج دست یافتند که بیشتر مشکلات دانشجویان در پیدا کردن اطلاعات و ارزیابی آنها بوده است. همچنین جامعه موردنظر فکر نمی‌کردند که متخصصان اطلاعات می‌توانند در انجام تحقیقاتشان به آنها کمک کنند و مشکلاتشان را در درجه اول با مراجعه به استاد درس سمینار آمار حل می‌کردند. در پژوهشی دیگر، وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی گروه‌های کتابداری و نقش آن بر تولید اطلاعات علمی آنان در دانشگاه‌های آزاد و دولتی شهر تهران توسط آزادپیلهرود (۱۳۸۷) بررسی شد. پژوهش با روش پیمایشی صورت گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که جامعه موردنظر برای دستیابی به منابع الکترونیکی، نیاز به آموزش دارند و اعضای هیئت‌علمی از مهارت‌های سواد اطلاعاتی کافی برخوردار می‌باشند.

بررسی و مقایسه رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری در دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز توسط مختارپور (۱۳۸۷) و به روش پیمایشی انجام گرفت. وی به این نتیجه دست یافت که جامعه موردنظر بدون استثناء از اینترنت به‌عنوان یک مجرای اطلاعاتی جدید بهره می‌برند. مقدس زاده (۱۳۸۷) در پژوهش خود میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد مشهد را مورد بررسی قرار داد و به این نکته دست یافت که سطح سواد اطلاعاتی پاسخگویان زیاد و خیلی زیاد بوده است ولی در عین حال نیاز به آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی را زیاد و بسیار زیاد برآورده کرده بودند و نقش متخصص اطلاعات را در آموزش این مهارت‌ها کم‌رنگ می‌دانستند.

پندپذیر و چشمه سهرابی (۱۳۸۹) در پژوهشی به بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه براساس شش مهارت بزرگ آیزنبرگ و برکویتز پرداختند. یافته‌ها نشان داد که وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان با میانگین ۳/۳۷ بالاتر از حد متوسط می‌باشد و در مورد نقش عوامل مؤثر در افزایش میزان سواد اطلاعاتی

هرچند تقدم و تأخر این مراحل شش‌گانه بسته به هر مورد جستجو ممکن است تغییر کند، ولی برای موفقیت در تحلیل و حل موفق یک مسئله، پشت سر گذاشتن کلیه مراحل ضروری است: (نظری، ۱۳۸۴).

۱. تعریف مسئله: اولین و مهم‌ترین مرحله از مهارت‌های سواد اطلاعاتی محسوب می‌شود که عدم شفاف‌سازی آن منجر به تکرار چرخه سواد اطلاعاتی خواهد شد. در این مرحله فرد به این آگاهی دست می‌یابد که چه مسئله اطلاعاتی دارد و به‌وضوح آن را شرح می‌دهد و دامنه آن را تعیین می‌نماید.

۲. راهبردهای جستجوی اطلاعات: پس از مشخص شدن دقیق نیاز اطلاعاتی، باید به این پرسش پاسخ داد که چه منابعی پاسخ‌گوی نیاز اطلاعاتی تبیین شده هستند. همچنین از بین منابع برشمرده کدامین بهترین هستند؟

۳. مکان‌یابی و دسترسی: با پیاده‌سازی دومین مرحله از سواد اطلاعاتی، مکان‌یابی و دسترسی به اطلاعات میسر می‌شود. در این راستا، مکان دقیق منابع اطلاعاتی از قبیل مقاله، کتاب و غیره مشخص می‌شود و افراد با سهولت بیشتری به اطلاعات درون‌متن دست می‌یابند.

۴. استفاده از اطلاعات: استفاده از اطلاعات نیز مهارتی است که باید مورد توجه ویژه قرار گیرد. برخی از افراد تمرکزی بر این مرحله ندارند و این مرحله با سهل‌انگاری بیشتری روبه‌رو خواهد شد. بر این اساس دسترسی صرف به اطلاعات مادامی‌که از اطلاعات به‌درستی استفاده نشود، نمی‌تواند به حل مسئله اطلاعاتی منجر شود. این مهارت با تعامل، خواندن، گوش دادن، اطلاعات و استخراج اطلاعات مرتبط از منبع سروکار دارد.

۵. ترکیب: در این مرحله افراد باید قادر باشند تا به سازماندهی و دسته‌بندی مجدد اطلاعات بپردازند. از این طریق اطلاعات مختلف تحت یک مقوله گردآوری می‌شوند و در قالب‌های مختلف سخنرانی، پاورپوینت ارائه خواهند شد.

۶. ارزیابی: آخرین مرحله‌ای که به نقد و بررسی و مرتفع ساختن مسئله اطلاعاتی کمک می‌کند همان ارزیابی است. در ارزیابی اثربخشی و کارایی فرایند مشخص و سودمندی نتایج بررسی می‌شود. اگر در این مرحله کاربر به نیاز اطلاعاتی خود پاسخ ندهد می‌باید کل چرخه را تکرار نماید.

صمیعی معتقد است که این مدل، جستجوی اطلاعات را یکپارچه می‌سازد و مهارت‌ها را همراه با ابزار فناوری در یک فرایند نظام‌مند برای یافتن، کاربرد، اجرا و ارزیابی اطلاعات بنا بر نیاز و وظایف خاص مورد استفاده قرار می‌دهد (نقل در مقدس زاده، ۱۳۸۷). از طرفی دیگر با طی این مراحل فرایند

دست یافت که سواد اطلاعاتی در راهبردهای سازمانی برای کسب اطلاعات، مهارت‌های دانش آموزان و یادگیری و تدریس ارائه شده است اما در ویژگی‌های تحصیلات تکمیلی و اسناد پژوهش کمتر مشهود است و تفاوت قابل توجهی در سطح مشارکت و کیفیت بیانیه راهبردی وجود دارد. بردونارو^۳ (۲۰۰۸) در پژوهشی تحت عنوان «جستجو در ارتباط بین سواد اطلاعاتی و مهارت نوشتن در دانشجویان بین‌الملل» به این نتیجه رسید که فراگیران فارغ‌التحصیل غیربومی انگلیسی ارتباط قوی بین سواد اطلاعاتی و نوشتن ایجاد کردند در حالی که فراگیران مشغول به تحصیل که در تسلط به زبان انگلیسی ضعیف بودند، ارتباط قوی بین این دو نیافتند.

پترسون^۴ (۲۰۰۹) در پژوهشی با روش پیمایشی تحت عنوان «نیاز به تجزیه و تحلیل در مهیا کردن سواد اطلاعاتی برای پژوهش: مطالعه موردی دانشگاه دوبلین^۵» با هدف ورود سواد اطلاعاتی در بین دانشجویان فوق‌لیسانس به این نتیجه دست یافت که آنها در درک سؤالات پژوهش مشکل دارند. پروبرت^۶ (۲۰۰۹) در پژوهش خود تحت عنوان «مهارت‌های سواد اطلاعاتی: درک و عملکرد معلم» به این نتیجه دست یافت که برخی از معلمان درک خوبی از مفهوم سواد اطلاعاتی دارند ولی تعداد کمی از معلمان گزارش داده بودند که در حال توسعه مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان خود می‌باشند.

شائو و پوئرپور^۷ (۲۰۱۶) به بررسی تأثیر سواد اطلاعاتی بر نگارش و عملکرد درسی دانشجویان پرداختند. نتایج نشان داد که مهارت‌های سواد اطلاعاتی رابطه مثبتی با نمرات نگارش و نمرات نهایی درس دانشجویان دارد. این پژوهشگران معتقدند که نتایج چنین پژوهش‌هایی پاسخی به خدمات و برنامه‌های آموزشی کتابخانه به‌منظور بهبود مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانشجویان می‌باشد.

سایر پژوهش‌ها نیز نشان داد که همکاری اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌ها با کتابداران به‌منظور ارتقای قابلیت‌های سواد اطلاعاتی می‌تواند به بهبود مهارت‌های پژوهشی دانشجویان کمک نماید (جونیسبای، لاو و تاج^۸، ۲۰۱۶).

پژوهش‌های داخلی و خارجی بیانگر این نکته می‌باشند

اولویت اول را به اینترنت و کم‌ترین نقش را به متخصص اطلاعات داده بودند.

فلاح و اصغری‌آخا (۱۳۸۹) در پژوهشی نقش کتابخانه‌ها و کتابداران دانشگاهی در برنامه‌های سواد اطلاعاتی را با روش توصیفی - پیمایشی بررسی کردند و به این نتیجه دست یافتند که پاسخگویان نقش قابل‌ملاحظه‌ای برای متخصصان اطلاعات در پرورش سواد اطلاعاتی قائل نشده بودند. یافته‌ها همچنین بیانگر آن بود که بین سواد اطلاعاتی کتابداران متخصص و غیرمتخصص تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

در پژوهشی دیگر عبدالهی و جوکار (۱۳۹۳) با سنجش سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی به این نتیجه دست یافتند که سواد اطلاعاتی این کتابداران در سطح متوسطی قرار دارد و سن و سابقه کار بر سواد اطلاعاتی کتابداران اثرگذار بوده است. شعبانی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی دیگر، با استفاده از مدل آیزنبرگ و برکویتز به بررسی سطح مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران پرداختند. نتایج نشان داد که کلیه مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی برای کتابداران بیشتر از سطح متوسط بود و بیشترین میانگین مربوط به مهارت ارزیابی و کمترین آن مربوط به مهارت مکان‌یابی و دسترسی به اطلاعات بوده است.

درخشان (۱۳۹۳) در پایان‌نامه خود به بررسی سطح مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه شیراز و سنجش نگرش آنها در زمینه نقش برنامه درسی در ارتقای آن مهارت‌ها پرداخت و به این نتیجه دست یافت که سطح مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات این دانشجویان کمتر از حد متوسط می‌باشد. همچنین بیشترین میزان آشنایی با مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات مربوط به دانشجویان گروه‌های آموزشی مهندسی و کشاورزی و کمترین میزان آشنایی مربوط به دانشجویان گروه آموزشی علوم و علوم انسانی بوده است.

لو و چانگ^۱ (۲۰۰۶) در پژوهشی تحت عنوان «مدلی برای توسعه دوره سواد اطلاعاتی: چشم‌انداز دانشگاه علوم انسانی» به این نتیجه دست یافتند که هر دانشگاه با توجه به نیازها و محیط آموزشی خود نیازمند مدلی خاص برای طراحی دوره سواد اطلاعاتی است. کارل^۲ (۲۰۰۷) در پژوهشی تحت عنوان «محک‌زنی مشارکت راهبردی همراه با سواد اطلاعاتی در آموزش عالی: به سوی یک مدل کاری» به این نتیجه

3. Bordonaro
4. Patterson
5. University College Dublin
6. Probert
7. Shao & Purpur
8. Junisbai, Lowe & Tagge

1. Loo & Chung
2. Corral

ای تصادفی جهت بررسی انتخاب شدند که از این تعداد ۲۸۶ پرسشنامه (تقریباً ۸۴ درصد) عودت داده شد. علت استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای نیز این است که با توجه به اینکه هدف محقق بررسی کل دانشجویان سال آخر کارشناسی دانشگاه شیراز می‌باشد و این دانشگاه متشکل از دانشکده‌های مختلف و همچنین رشته‌های مختلف بسیاری است. از این‌رو بررسی و طبقه‌بندی آنها با مشکلات زیادی از جمله زمان و هزینه و دسترس‌پذیری افراد روبه‌رو می‌باشد و مشکل دیگر آن بود که متأسفانه دانشجویان کارشناسی با محقق همکاری نمی‌کردند و اهمیت چنین سنجش‌هایی را نادیده می‌پنداشتند. بنابراین بهترین و مقرون به‌صرفه‌ترین روش در این راستا نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی می‌باشد.

ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق‌ساخته می‌باشد. پرسشنامه براساس دو بخش اطلاعات شخصی و شش مهارت اصلی آیزنبرگ و برکوویتز تدوین شد که به‌منظور سنجش دقیق آنها، از دوازده مهارت فرعی مدل به همراه پرسش‌های مرتبط با نیاز به آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی و عوامل دخیل در تقویت این مهارت‌ها استفاده شد. همچنین با استفاده از مقیاس لیکرت ۵ گزینه‌ای (۱=خیلی کم، ۲=کم، ۳=تاحدی، ۴=زیاد، ۵=خیلی زیاد) به پاسخ‌ها نمره‌ای اختصاص داده شد. سپس میانگین نمره‌ها در هر پرسش، سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان در هر مرحله را ارزیابی می‌کرد.

دلیل انتخاب این مدل آن است که شش مهارت بزرگ سواد اطلاعاتی برای تدریس درس مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانشگاه‌های آمریکا به کار می‌رود و رهنمودهای سواد اطلاعاتی دانشگاه کلرادو^۱ در مقایسه با سایر مدل‌ها مفیدتر به نظر می‌رسد. از طرفی دیگر این مدل با ارزیابی دقیق سطح سواد اطلاعاتی محقق را به هدف خود نزدیک‌تر می‌سازد.

روایی صوری ابزار پژوهش توسط ۱۰ نفر از اساتید علم اطلاعات و دانش‌شناسی و سایر اساتید آشنا با پژوهش‌های کمی در دانشگاه شیراز مورد بررسی قرار گرفت. از این‌رو، پرسشنامه از نظر محتوایی و نگارشی مورد بررسی قرار گرفت و تصحیحات موردنظر نیز اعمال شد. پایایی این ابزار با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به میزان ۰/۸۴۵ محاسبه شد که از اعتبار بالایی برخوردار است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی (مانند فراوانی و درصد) و آزمون‌های آماری پارامتریک (همچون تحلیل واریانس یک‌راهه و تی مستقل) و با کمک نرم‌افزار آماری SPSS انجام گرفته است.

که دانشجویان نسبت به اعضای هیئت‌علمی نیاز بیشتری به آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی دارند. همچنین علیرغم نقش مهم متخصص اطلاعات به‌عنوان عامل افزایش‌دهنده مهارت‌های سواد اطلاعاتی، افراد مورد بررسی در پژوهش‌های مختلف نتوانسته بودند نقش متخصص اطلاعات را در ارتقای سواد اطلاعاتی درک نمایند و غالباً اینترنت را به‌عنوان مهم‌ترین عامل ارتقای سواد اطلاعاتی خود می‌دانستند. همچنین سواد اطلاعاتی نقش بسیار مهمی در ارتقای عملکرد دانشجویان دارد.

با توجه به اهمیت سواد اطلاعاتی در ارتقای عملکرد دانشجویان از طرفی و عدم انجام تحقیقی جهت سنجش سطح مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه شیراز، در این مقاله سعی بر آن است که به سؤالات اساسی زیر پاسخ داده شود:

- نیاز به آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی در بین دانشجویان دانشگاه شیراز چگونه است؟
- دانشجویان دانشگاه شیراز برای رفع نیاز اطلاعاتی خود از چه منبعی استفاده می‌کنند؟
- سواد اطلاعاتی دانشجویان دانشکده‌های مختلف دانشگاه شیراز براساس شش مهارت سواد اطلاعاتی آیزنبرگ و برکوویتز به چه میزان است؟
- آیا تفاوت معنی‌داری بین شش مهارت سواد اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه شیراز بر مبنای مدل آیزنبرگ و برکوویتز وجود دارد؟
- آیا تفاوت معنی‌داری بین شش مهارت سواد اطلاعاتی دانشجویان بومی و غیربومی بر مبنای مدل آیزنبرگ و برکوویتز وجود دارد؟
- آیا تفاوت معنی‌داری بین مهارت سواد اطلاعاتی دانشجویان دختر و پسر بر مبنای مدل آیزنبرگ و برکوویتز وجود دارد؟

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع توصیفی و به روش پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش شامل ۱۷۷۶ نفر از دانشجویان سال آخر کارشناسی دانشگاه شیراز می‌باشد. دلیل انتخاب دانشجویان سال آخر این است که این دانشجویان پس از فارغ‌التحصیلی می‌باید دارای مهارت‌های مقتضی در زمینه اشتغال و کارآفرینی باشند. مجموعه این مهارت‌ها تحت عنوان سواد اطلاعاتی از آن یاد می‌شود. بر این اساس ارزیابی سطح سواد اطلاعاتی این قشر دانشگاهی از حساسیت بیشتری برخوردار می‌باشد.

از میان دانشجویان نیز، ۳۳۹ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه-

یافته‌های پژوهش

درحالی است که فقط ۳/۱ درصد آنها نیاز به آموزش را خیلی کم دانستند. بنابراین، اکثر دانشجویان سال آخر کارشناسی دانشگاه شیراز نیاز به گذراندن دوره‌های آموزش سواد اطلاعاتی را درک کرده‌اند (جدول ۲).

با استفاده از آمار توصیفی نیاز به آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی موردسجش قرار گرفت. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که ۴۲/۳ درصد جامعه پژوهش نیاز به آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی را در سطح متوسط (تاحدی) تخمین زده‌اند. این

جدول ۲. آماره‌های توصیفی مربوطه به نیاز به آموزش سواد اطلاعاتی از نظر دانشجویان دانشگاه شیراز

نیاز به آموزش	فراوانی	درصد
خیلی کم	۹	۳/۱
کم	۲۳	۸
تاحدی	۱۲۱	۴۲/۳
زیاد	۷۳	۲۵/۵
خیلی زیاد	۶۰	۲۱
کل	۲۸۶	۱۰۰
میانگین کل	۳/۵۳	

اینترنت استفاده می‌نمایند. این درحالی است که فقط ۸/۴ درصد از این دانشجویان، جهت انجام امور پژوهشی خود به منابع الکترونیکی مراجعه می‌کنند (جدول ۳).

در مورد منابع رفع نیاز اطلاعاتی از نقطه‌نظر دانشجویان نیز بررسی‌های انجام گرفت. یافته‌ها مبین آن است که ۴۴/۱ درصد از دانشجویان برای رفع نیاز اطلاعاتی خود از

جدول ۳. آماره‌های توصیفی مربوط به عوامل دخیل در افزایش سواد اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه شیراز

عوامل مختلف در افزایش میزان سواد اطلاعاتی		
درصد	فراوانی	
۲۸/۳	۸۱	منابع چاپی
۸/۴	۲۴	منابع الکترونیکی
۴۴/۱	۱۲۶	اینترنت
۸/۷	۲۵	دوستان و همکاران
۸۹/۵	۲۵۶	کل

دانشجویان دانشگاه شیراز از نظر مهارت‌های شش‌گانه آیزنبرگ، در مهارت استفاده از اطلاعات در سطح بالاتر و در مهارت‌های جستجوی اطلاعات و ارزیابی در سطح پایین‌تری قرار داشتند. از سویی دیگر سواد اطلاعاتی دانشجویان دانشکده مهندسی در مهارت‌های تعریف مسئله، راهبردهای جستجویی اطلاعات، مکان‌یابی و استفاده از اطلاعات در وضعیت بهتری به دیگر دانشکده‌ها قرار دارد (جدول ۴ و ۵).

با استفاده از میانگین نمرات در مهارت‌های آیزنبرگ و بروکویتز، سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان ارزیابی شد. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که مهارت‌های شش‌گانه سواد اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه شیراز به‌طور میانگین ۳/۳۸ می‌باشد. از نظر کل مهارت‌های شش‌گانه، دانشکده‌های مهندسی و ادبیات در رتبه بالا و دانشکده‌های علوم پایه و علوم تربیتی در رتبه پایین‌تری قرار دارند.

جدول ۴. آماره‌های توصیفی مهارت سواد اطلاعاتی آیزنبرگ و برکویتز بر اساس دانشکده

مهارت‌ها														دانشکده‌ها
مهارت کل		ارزیابی		ترکیب		استفاده از اطلاعات		مکان‌یابی و دسترسی		راهبردهای جستجوی اطلاعات		تعریف مسئله		
SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	
۰/۷۱	۳/۴۵	۰/۹۱	۳/۲۴	۰/۸۹	۳/۵۴	۰/۸۲	۳/۷۶	۰/۸۵	۳/۵۹	۱/۰۱	۳/۱۶	۰/۹۳	۳/۴	اقتصاد (N=۳۴)
۰/۵۶	۳/۲۰	۰/۸۴	۳/۰۵	۰/۷۹	۳/۴۲	۰/۶۹	۳/۴۷	۰/۶۹	۳/۲۲	۰/۷۲	۲/۹۷	۰/۷۶	۳/۰۴	علوم تربیتی (N=۳۸)
۰/۶۰	۳/۳۸	۰/۷۷	۳/۳۱	۰/۷۸	۳/۳۰	۰/۷۵	۳/۵۷	۰/۶۶	۳/۵۲	۰/۷۶	۳/۳۵	۰/۸۸	۳/۲۴	حقوق (N=۵۴)
۰/۵۶	۳/۵۱	۰/۶۰	۳/۴۷	۰/۷۹	۳/۵۷	۰/۷۲	۳/۷۳	۰/۷۴	۳/۵۸	۰/۶۸	۳/۴۰	۰/۷۶	۳/۳۳	ادبیات (N=۴۹)
۰/۶۸	۳/۴۶	۰/۹۵	۳/۴۶	۰/۸۵	۳/۳۸	۰/۹۴	۳/۵۵	۰/۸۶	۳/۴۶	۰/۸۶	۳/۴	۰/۸۸	۳/۵۰	کشاورزی (N=۴۲)
۰/۵۳	۳/۲۶	۰/۴۶	۲/۹۶	۰/۸۹	۳/۲۵	۰/۶۸	۳/۵۷	۰/۶۱	۳/۳۲	۰/۷۰	۳/۱۸	۰/۷۰	۳/۲۵	معماری (N=۱۴)
۰/۳۷	۳/۵۲	۰/۵۲	۳/۳۳	۰/۷۳	۳/۳۷	۰/۶۴	۳/۷۸	۰/۵۵	۳/۶۳	۰/۵۴	۳/۵۶	۰/۵۳	۳/۴۸	مهندسی (N=۲۷)
۰/۶۲	۳/۱۶	۰/۸۴	۲/۹۶	۰/۷۹	۳/۲۳	۰/۹۵	۳/۴۵	۰/۶۵	۳/۱۲	۰/۷۳	۳	۰/۷۴	۳/۱۸	علوم پایه (N=۲۸)
۰/۶	۳/۳۸	۰/۷۹	۳/۲۷	۰/۸۱	۳/۴۰	۰/۷۸	۳/۶۱	۰/۷۳	۳/۴۵	۰/۷۸	۳/۲۷	۰/۸	۳/۳۰	کل (N=۲۸۶)

جدول ۵. رتبه‌بندی مهارت‌های شش‌گانه سواد اطلاعاتی

بر مبنای دانشکده‌های دانشگاه شیراز

مهارت‌ها							
دانشکده	تعریف مسئله	راهبردهای جستجوی اطلاعات	مکان‌یابی و دسترسی	استفاده از اطلاعات	ترکیب	ارزیابی	مهارت کل
مهندسی	۲	۱	۱	۱	۵	۳	۱
کشاورزی	۱	۲	۵	۵	۴	۲	۳
اقتصاد	۳	۵	۲	۲	۲	۵	۴
معماری	۵	۴	۶	۴	۷	۷	۶
حقوق	۶	۳	۴	۴	۶	۴	۵
علوم پایه	۷	۶	۸	۷	۸	۷	۸
ادبیات	۴	۲	۳	۳	۱	۱	۲
علوم تربیتی	۸	۷	۷	۶	۳	۶	۷

دانشکده‌های دانشگاه شیراز، فقط مهارت‌های راهبرد جستجوی اطلاعات، مکان‌یابی و دسترسی و ارزیابی

مقایسه میانگین‌ها با استفاده از تحلیل واریانس نشان داد که از بین شش مهارت سواد اطلاعاتی در میان

میانگین نمره دانشجویان دانشکده مهندسی در مهارت راهبردهای جستجوی اطلاعات بیشتر از دانشجویان دانشکده علوم تربیتی می‌باشد. از طرفی دیگر، یافته‌های آزمون تامهان در مورد مهارت‌های مکان‌یابی و دسترسی و ارزیابی اطلاعات معنی‌دار نبود.

اطلاعات تفاوت معنی‌داری وجود دارد (جدول ۶). به‌منظور بررسی تفاوت سطح سواد در دانشکده‌ها از آزمون تعقیبی تامهان استفاده شد. یافته‌های آزمون تامهان بیانگر آن است که در مهارت راهبرد جستجوی اطلاعات بین دانشکده علوم تربیتی و مهندسی تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۵ مشاهده می‌شود. در این میان،

جدول ۶. تحلیل واریانس یک‌راهه: سطح معنی‌داری بین مهارت‌های

سواد اطلاعاتی دانشجویان بر مبنای مدل آیزنبرگ و برکویتز

					مهارت‌ها
sig	F	df	MS	SS	
/۰۲۰	۲/۴۱۶	۷	۱/۱۳۲	۱۰/۰۲۱	بین‌گروهی
		۲۷۸	۰/۵۹۳	۱۶۴/۷۲۸	درون‌گروهی
		۲۸۵		۱۷۴/۷۴۹	کل
/۰۴۲	۲/۱۱۴	۷	۱/۱۰۹	۷/۷۶۵	بین‌گروهی
		۲۷۸	۰/۵۲۵	۱۴۵/۸۴۸	درون‌گروهی
		۲۸۵		۱۵۳/۶۱۳	کل
/۰۳۰	۲/۲۵۹	۷	۱/۳۵۹	۹/۵۱۲	بین‌گروهی
		۲۷۸	۰/۶۰۲	۱۶۷/۲۵۷	درون‌گروهی
		۲۸۵		۱۷۶/۷۶۹	کل

بومی و غیربومی دانشگاه شیراز از سطح سواد یکسانی برخوردار می‌باشند.

آماره‌های جدول ۷ نشان داد که با استفاده از آزمون تی مستقل، بین میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان بومی و غیربومی دانشگاه شیراز تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. به‌عبارتی دیگر، دانشجویان

جدول ۷. آزمون تی مستقل دانشجویان بومی و غیربومی دانشگاه شیراز

Sig	Df	T	مهارت‌ها
۰/۲۴۷		۱/۱۶	تعریف مسئله
۰/۱۰۸		۱/۶۱۴	راهبردهای جستجوی اطلاعات
۰/۴۸	۲۸۴	۰/۷۰۷	مکان‌یابی و دسترسی
۰/۱۸۸		۱/۳۲	استفاده از اطلاعات
۰/۴۱۹		-۰/۸۰۹	ترکیب
۰/۳۰۱		۱/۰۳۶	ارزیابی
۰/۲۸۱		۱/۰۸	مهارت کل

با توجه به میانگین، سواد اطلاعاتی پسران در مهارت تعریف مسئله (مهارت اول) بیشتر از دختران است (جدول ۸).

نتایج آزمون تی مستقل نشان داد که بین میزان سواد اطلاعاتی دختران و پسران در مهارت اول سواد اطلاعاتی تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۵ وجود دارد ($t=2/198$ و $p<0/05$).

جدول ۸. آزمون تی مستقل مربوط به معنی‌داری مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانشجویان مرد و زن

مهارت‌ها	t	df	sig
تعریف مسئله	۲/۱۹۸		/۰۲۹
راهبردهای جستجوی اطلاعات	۱/۸۲		۰/۰۷
مکان‌یابی و دسترسی	۱/۱۷		۰/۲۴
استفاده از اطلاعات	۱/۰۷۳		۰/۲۸
ترکیب	۰/۴۵	۲۸۴	۰/۶۶
ارزیابی	۰/۹۳		۰/۳۵
مهارت کل	۱/۶۶		۰/۰۹۹

بحث و نتیجه‌گیری

در محیط پیچیده کنونی، افراد با اطلاعات فراوانی روبه‌رو هستند و برای تمیز دادن اطلاعات موثق از میان انبوه اطلاعات باید دارای مهارت‌هایی باشند. این مهارت‌ها شامل شناسایی، دستیابی، مکان‌یابی و ارزیابی اطلاعات می‌باشد که به مجموعه این مهارت‌ها سواد اطلاعاتی می‌گویند (آزادپیله‌رود، ۱۳۸۷). از این‌رو، مسئله سواد اطلاعاتی حائز اهمیت می‌باشد. با توجه به اهمیت روزافزون فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و لزوم آشنایی دانشجویان با این مهارت‌ها، متأسفانه برنامه‌های درسی نقش بسیار کم‌رنگی در ارتقای مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشجویان دارند که لازم است در آینده توجه بیشتری به این مسئله شود (درخشان، ۱۳۹۳).

نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که مهارت‌های شش‌گانه سواد اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه شیراز به‌طور میانگین ۳/۳۸ می‌باشد و از نظر کل مهارت‌های شش‌گانه، دانشکده‌های مهندسی و ادبیات در رتبه بالا و دانشکده‌های علوم پایه و علوم تربیتی در رتبه پایین‌تری قرار دارند. به نظر می‌رسد که از مهم‌ترین دلایل این امر می‌تواند این نکته باشد که دانشجویان مهندسی با کامپیوتر و نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای مرتبط و نحوه کارکرد آن آشنایی بیشتری دارند و این مسئله موجب افزایش سطح سواد اطلاعاتی آنها شده است. همچنین دسترسی به اطلاعات روزآمد برای رشته‌های فنی و مهندسی در درجه اهمیت بالاتری قرار دارد و این مسئله ارتباط تنگاتنگی با منابع روزآمد و پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته برای آنها به وجود می‌آورد که در ارتقای مهارت‌های آنها مؤثر خواهد بود. در تأیید این مطلب، درخشان (۱۳۹۳) نیز در پژوهشی که بر دانشجویان دانشگاه شیراز انجام داد، به این نتیجه دست یافت که بیشترین میزان آشنایی با مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات مربوط به دانشجویان گروه‌های آموزشی مهندسی و کشاورزی و کمترین میزان آشنایی مربوط به دانشجویان گروه آموزشی علوم و علوم انسانی می‌باشد. در رابطه با

دانشکده ادبیات نیز می‌توان اذعان داشت که ماهیت دروس نیز در تقویت مهارت‌های سواد اطلاعاتی مؤثر خواهد بود. شیوه برگزاری اصطلاحات، ترکیب و ارزیابی آنها از جمله مهارت‌هایی است که در دانشکده ادبیات به آن توجه بیشتری مبذول شده است. از سویی دیگر، این اختلاف سواد اطلاعاتی دانشجویان دانشکده‌های مختلف را می‌توان به این مورد ربط داد که در گزینش دانشجویان در برخی رشته‌ها شرایطی مورد اهمیت است که فرد در صورت دارا بودن آنها اجازه ورود به آن رشته تحصیلی را می‌یابد. همچنین بسته به ماهیت هر رشته ممکن است که توجه ویژه‌ای به فناوری و سواد اطلاعاتی صورت گیرد که در اختلاف سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان دخیل می‌باشد (بیگدلی و ممتازان، ۱۳۹۰). البته بررسی قطعی علت‌های ممکن تفاوت سواد اطلاعاتی از نظر حوزه و دانشکده مستلزم بررسی تلفیقی (کمی - کیفی) می‌باشد.

در بخش دیگری یافته‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان در مهارت استفاده از اطلاعات در سطح بالاتر و در مهارت‌های جستجوی اطلاعات و ارزیابی در سطح پایین‌تری قرار دارند. این مسئله بیانگر آن است که همه دانشجویان دانشگاه شیراز زمانی که به یک منبع علمی برمی‌خورند به راحتی می‌توانند آن را بخوانند و در تحقیقات خود از آن استفاده کنند. این بخش از یافته‌های پژوهش پندپذیر و چشمه سهرابی (۱۳۸۹) و مقدس زاده (۱۳۸۷) هم‌راستا می‌باشد. مشکل اصلی این دانشجویان به مهارت‌های جستجوی اطلاعات و ارزیابی باز می‌گردد. این‌گونه به نظر می‌رسد که در مهارت استفاده از اطلاعات به مهارت‌های ساده‌تری نیاز دارد و این در حالی است که مهارت ارزیابی اطلاعات نیازمند استدلال منطقی و تفکر انتقادی می‌باشد و فرایندی پیچیده‌تر می‌باشد و دانشجویان برای دسترسی به این سطح از مهارت که بالاترین سطح مهارت سواد اطلاعاتی است نیاز به آموزش بیشتری دارند. همچنین جستجوی اطلاعات نیز به مهارت‌ها و تکنیک‌های خاصی بستگی دارد که عدم آشنایی با آنها منجر به اختلال در روند پروژه‌های پژوهشی خواهد شد. این فرایند نیز می‌تواند سطوح

تحقیقات آزادپبله‌رود (۱۳۸۷) نیز نشان می‌دهد که اعضای هیئت‌علمی علم اطلاعات باوجود مهارت‌های سواد اطلاعاتی، بازهم نیاز به آموزش دارند.

همچنین مقاله مقدس‌زاده (۱۳۸۷) نیز به این نتیجه رسیده است که اعضای هیئت‌علمی نیاز به آموزش دارند. در این راستا تحقیقات تفرشی و انگورج تقوی (۱۳۸۷) نیز نشان داد که سطح سواد اطلاعاتی متخصصان اطلاعات در حد متوسط بوده و در حد مطلوبی قرار ندارد. به‌طور کلی نداشتن مهارت‌های کافی در استفاده از رایانه، نداشتن تسلط کافی به متون انگلیسی و عدم آشنایی کامل با ابزارهای جستجو از مهم‌ترین موانع دستیابی به منابع اطلاعاتی بودند. دلایل دیگری همچون عدم تحصیلات دانشگاهی مرتبط کتابداران، عدم اتصال به اینترنت، عدم آشنایی با پایگاه‌های اطلاعاتی نیز می‌تواند تأثیر منفی بر رشد سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی داشته باشد.

آخرین یافته این مقاله خاطر نشان می‌کند که ۴۴/۱ درصد از دانشجویان اینترنت را در افزایش سواد اطلاعاتی نسبت به بقیه موارد مهم‌تر می‌دانند. شاید بتوان این مسئله را به سهولت و سرعت استفاده از اینترنت ربط داد. تحقیقات مختارپور (۱۳۸۷)، پندپذیر و چشمه سهرابی (۱۳۸۹) هم با این نتیجه پژوهش همسو می‌باشد. همچنین کینگزلی^۱ و همکاران (۲۰۱۱) اشاره کردند که دانشجویان سال اول دندانپزشکی نیز برای جستجوی اطلاعات خود ترجیح می‌دهند که از موتور جستجوی گوگل به‌سبب ستورالعمل‌های دقیق و جامع استفاده کنند. نتایج تحقیقات لئونگ (۲۰۱۰) نشان داد که رابطه معنی‌داری بین اتصال اینترنتی و سواد اطلاعاتی وجود دارد. شاید دلیل این امر این باشد که ابزارهای جدید کامل‌تر هستند و اینترنت نیز در همه‌جا فراگیر و دسترس‌پذیر است و دامنه فعالیت‌های گسترده‌ای در شبکه اینترنت در دسترس می‌باشد.

از سویی دیگر باوجود پژوهش‌های متعدد، سواد اطلاعاتی به یک مفهوم تکراری تبدیل نشده است. پژوهش‌ها در این زمینه بسیار مهم هستند. چراکه درنهایت معیارها و شاخص‌های سواد اطلاعاتی در آموزش عالی می‌تواند به یکی از شاخص‌های عملکرد دانشگاه مبدل شود. بر این اساس، کنترل و ارزیابی پیاده‌سازی آموزش‌های سواد اطلاعاتی در آموزش عالی ضروری می‌باشد (کاووسک، پکلج و زوگلج، ۲۰۱۶).

درمجموع می‌توان نتیجه گرفت که سواد اطلاعاتی مجموعه مهارت‌ها و صلاحیت‌های موردنیاز در جامعه اطلاعاتی قرن بیست و یکم به‌منظور بازبایی، تحلیل و استفاده از اطلاعات می‌باشد و

مهارت‌های سواد اطلاعاتی را تحت تأثیر قرار دهد.

یافته‌های دیگر این پژوهش به این مسئله اشاره داشتند که محل سکونت دانشجویان در میزان مهارت سواد اطلاعاتی آنها تأثیری ندارد. نتایج این پژوهش هم‌راستا با پژوهش سیامک و همکاران (۱۳۹۲) می‌باشد. در راستای این موضوع می‌توان به این نکته اشاره کرد که اگرچه دانشجویان بومی ساکن شیراز از امکانات آموزشی بسیاری برخوردارند ولی دانشجویان غیربومی خوابگاهی نیز از امکانات خوابگاه استفاده می‌کنند و در این رابطه کمبودی احساس نمی‌کنند.

همچنین در این پژوهش ذکر شده که پسران توانایی بهتری در تعریف مسئله دارند که این مسئله می‌تواند بر مبنای تفاوت‌های موجود در خصوصیات روان‌شناختی و شخصیتی جنس زن و مرد باشد که موجب این نتایج شده است. پسران معمولاً بدون توجه به جزئیاتی که موجبات ابهام و سردرگمی را فراهم می‌کند، خیلی روشن مسئله خود را تعریف می‌کنند، این در حالی است که دختران غالباً به دلیل ویژگی خاص خود که به جزئیات توجه زیاد دارند، شاید نتوانند شبیه پسران به‌طور صریح و روشن مسئله را تعریف نمایند. برخی از مطالعات بر جوامع دیگر نقش جنسیت را در سواد اطلاعاتی مؤثر ندانسته‌اند. به‌عنوان مثال کینگزلی و کینگزلی (۲۰۰۹) در مطالعات خود به این نتیجه دست یافتند که مشخصات جمعیت شناختی از قبیل سن، جنس و نژاد با مفهوم سواد اطلاعاتی رابطه‌ای ندارد. البته نمونه مطالعاتی آنها همگی از رشته تحصیلی دندانپزشکی بودند و آموزش‌های یکسانی را دریافت کرده‌اند.

بر مبنای یافته‌ها، ۴۲/۳ درصد جامعه پژوهش نیاز به آموزش سواد اطلاعاتی را در حد متوسط (تاحدی) تخمین زده‌اند. این موضوع بدین دلیل است که بسیاری از دانشجویان سال آخر کارشناسی دانشگاه شیراز، فاقد مهارت‌های سواد اطلاعاتی هستند و یا در حد کمی این مهارت‌ها را دارند و نیاز به آموزش را احساس می‌کنند.

نتایج پژوهش پریخ، ارسطوپور و نادری (۱۳۹۰) نیز نشان داد که دانشجویان به برگزاری برنامه‌های سواد اطلاعاتی زمینه‌گرا نیاز دارند. شرکت‌کنندگان درک مناسبی از مفاهیم سواد اطلاعاتی نداشتند. همچنین تصور داشتند که با مهارت و دانش مربوطه آشنا هستند ولی مشکلاتی که یاد می‌کردند نشان از عدم دانش و مهارت در پیوند با بیشتر این موارد بود. بنابراین بر مبنای توضیحات ارائه شده و برگزاری کارگاه سواد اطلاعاتی می‌توان ادعا کرد که آنها درک مناسبی از مفاهیم سواد اطلاعاتی به دست آوردند. به نظر می‌رسد که دانشجویان دانشگاه شیراز هم با توجه به عدم گذراندن دروس مرتبط با سواد اطلاعاتی، نیاز به آموزش این مهارت‌ها را در حد متوسطی احساس می‌کنند. در این زمینه

جستجوی اطلاعات و ارزیابی نیاز به آموزش بیشتری دارند. در همین راستا به نظر می‌رسد که یافته‌های این پژوهش و پژوهش‌های مشابه به‌عنوان مبنای نظری ارائه طرحی به دفتر گسترش و برنامه‌ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری قرار گرفته و لزوم ارائه درس سواد اطلاعاتی برای تمام دانشجویان در رشته‌ها و دانشکده‌های مختلف مورد بررسی قرار گیرد. پیشنهاد دیگر نیز این است که با برگزاری کارگاه‌های آموزشی مهارت‌های سواد اطلاعاتی می‌توان خلأهای موجود در سیستم آموزشی را تا حدی کاهش داد.

دانشجویان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اقشار جامعه اطلاعاتی، از این امر مستثنی نیستند و به‌مراتب در درجات برتری به این مهارت‌ها نیاز دارند. یافته‌های پژوهش نشان داد که غالب دانشجویان دانشکده‌های دانشگاه شیراز مهارت‌های سواد اطلاعاتی در حد متوسط دارند و هرچند دانشکده مهندسی رتبه بهتری نسبت به سایر دانشکده‌ها دارد، ولی تفاوت این دانشکده نیز جز در یک مهارت، در سایر مهارت‌ها معنی‌دار نیست. به‌بیان‌دیگر، نیاز به آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای کلیه دانشجویان دانشکده‌های دانشگاه شیراز با تفاوت اندکی در برخی دانشکده‌ها ضروری است و دانشجویان در برخی از مهارت‌ها مثل مهارت‌های

منابع

- آزادپیلهرود، لیلا (۱۳۸۷). وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی گروه‌های کتابداری و نقش آن بر تولید اطلاعات علمی آنان در دانشگاه‌های آزاد و دولتی شهر تهران. *تحقیقات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات (فصلنامه کتاب سابق)*، ۲۲۸-۲۱۳، (۷۳).
- بیگدلی، زاهد و ممتازان، محبوبه (۱۳۹۰). مقایسه سواد اطلاعاتی دانشجویان واحد بین‌الملل با دانشجویان دانشکده پرستاری دانشگاه علوم پزشکی جندی‌شاپور اهواز - شاخه آبادان. *مدیریت اطلاعات سلامت*، ۸ (۴)، ۵۲۴-۵۳۷.
- پریرخ، مهری؛ ارسطوپور، شعله و نادری، رامین (۱۳۹۰). اثربخشی کارگاه‌های آموزشی سواد اطلاعاتی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی: پژوهشی با رویکرد زمینه‌گرا. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱ (۲)، ۲۰۱-۲۲۴.
- پندپذیر، معصومه و چشمه‌سهرابی، مظفر (۱۳۸۹). بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه براساس مدل شش مهارت بزرگ آیزنبرگ و برکویتز. *فصلنامه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۶ (۲)، ۱۱۹-۱۲۰.
- تفرشی، شکوه و انگورج تقوی، معصومه (۱۳۸۷). بررسی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی شهر تهران. *فصلنامه دانش‌شناسی*، ۳۱ (۳)، ۲۹-۳۸.
- چان، سای - نوی (۲۰۰۳). کسب سواد اطلاعاتی، برنامه اجباری دانشجویان دوره کارشناسی: تجربه دانشگاه مالایا. ترجمه علی خسروجردی. *فصلنامه کتاب*، ۱۸ (۷۲)، ۳۱۵-۳۲۸.
- درخشان، مریم (۱۳۹۳). بررسی سطح مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه شیراز و سنجش نگرش آنها در زمینه نقش برنامه درسی در ارتقای آن مهارت‌ها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شیراز
- زیمانی، عشرت (۱۳۸۲). استانداردهای سواد اطلاعاتی. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۱۹ (۱ و ۲)، ۳۴-۴۱.
- سیامک، مرضیه (۱۳۸۹). تأثیر محیط دانشگاهی بر سواد اطلاعاتی دانشجویان کاردانی کتابداری و اطلاع‌رسانی. *فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۱ (۸۴)، ۵۵-۷۱.
- سیامک، مرضیه؛ علیپور ندوشن، خدیجه و خالقی، نرگس (۱۳۹۲). سنجش سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قم، سال ۱۳۸۹-۱۳۹۰. *مجله دانشگاه علوم پزشکی قم*، ۲۳ (۲)، ۳۰-۳۰.
- شعبانی، احمد؛ زیمانی، عشرت؛ عابدی لتجی، علیرضا و سلیمانی، ناهید (۱۳۹۳). تعیین سطح مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان براساس مدل آیزنبرگ و برکویتز. *فصلنامه دانش‌شناسی*، ۷ (۲۵)، ۸۹-۱۰۲.
- صیامیان، حسن؛ حسینی، سپیده و قربانی، فاطمه (۱۳۸۶). بررسی میزان سواد اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی مدارک پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران. *نما*، ۷ (۲)، ۲۰-۲۰.
- عبدالمهی، معصومه و جوکار، عبدالرسول (۱۳۹۳). بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان فارس. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۰ (۴)، ۱۷۱-۱۷۷.
- فلاح، محسن و اصغری آخا، سهیلا (۱۳۸۹). کتابخانه‌ها و کتابداران دانشگاهی و برنامه‌های سواد اطلاعاتی. *کتابدار*، ۹ (۴)، ۹-۹.

نظری، مریم (۱۳۸۵). طراحی، آزمون، اجرا و ارزیابی سواد اطلاعاتی برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲۹(۲).

————— (۱۳۸۴). چگونه می‌توان با سواد اطلاعاتی شد.

فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲.

هاشم‌زاده، محمدجواد و یاری، شیوا (۱۳۸۹). توسعه سواد اطلاعاتی در آموزش عالی کشور: شناسایی عوامل مؤثر. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۸۲(۸)، ۱۱۰-۱۳۱.

یاری، شیوا (۱۳۹۰). مروری بر متون سواد اطلاعاتی در ایران. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۴(۱).

Bordonaro, K. (2008). Exploring the connections between information literacy and writing for international students. *Journal of information literacy*, 2 (1).

Corrall, S. 2007. Benchmarking strategic engagement with information literacy in higher education: towards a working model Information Research. *Information research*, 12 (4).

Eisenberg, M. B. & Berkowitz, R. E. (1992). Information Problem-Solving: The Big Six Skills Approach. *School Library Media Activities Monthly*, 8(5), 27.

Hsieh, Pao-Nuan, Tao-Ming Chuang & Mei-Ling Wang (2013). A Bibliometric Analysis of the Theses and Dissertations on Information Literacy Published in the United States and Taiwan. *Springer Berlin Heidelberg*. Available on: <http://link.springer.com/chapter>.

Junisbai, B. Lowe, M. S. & Tagge, N. (2016). A Pragmatic and Flexible Approach to Information Literacy: Findings from a Three-Year Study of Faculty-Librarian Collaboration. *The Journal of Academic Librarianship*. In press.

Kavšek, T., Peklaj, C. & Žugelj, U. (2016). Information Literacy Training Evaluation: The Case of First Year Psychology Students. *The Journal of Academic Librarianship*, 42(4), 293-299.

Kingsley, Karl, Gillian M Galbraith, Matthew Herring, Eva Stowers, Tanis Stewart & Karla V Kingsley (2011). Why not just Google it? An assessment of information literacy skills in a biomedical science curriculum. *BMC Medical Education*, 11.

مختارپور، رضا (۱۳۸۶). بررسی و مقایسه رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری در دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز. *نما*، ۷(۲).

مقدس‌زاده، حسن (۱۳۸۷). بررسی میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد مشهد. *ماهنامه اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی*، ۸(۸)، ۵۸.

میرصفی، اعظم؛ رجایی‌پور، سعید و جمشیدیان، عبدالرسول (۱۳۹۰). رابطه بین سواد اطلاعاتی و قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان.

فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی. قابل‌دسترس از تارنمای:

<http://www.magiran.com>

Available on: <http://www.biomedcentral.com>. Kingsley, Karla V & Karl Kingsley (2009). A case study for teaching information literacy skills. *BMC Medical Education*, 9. Available on: <http://www.biomedcentral.com>.

Leung, Louis (2010). Effects of Internet Connectedness and Information Literacy on Quality of Life. *Social Indicators Research*, 98(2), 273-290.

Loo, Alfred and C.W. Chung (2006). A model for information literacy course development: a liberal arts university perspective. *Library Review*, 55 (4).

Nassar, Nance (2006). Solving Information Problems the Big6 Way. Available on: www.clicweb.org

Patterson, A. (2009). A needs analysis for information literacy provision for research: a case study in University College Dublin. *Journal of information literacy*, 3(1).

Patterson, Emily & Tracey Muir (2014). Information literacy: a retrospective of the literature. Netherlands: SensePublishers.

Pinto, Mari'a, Antonio Pulgarín & M. Isabel Escalona (2014). Viewing information literacy concepts: a comparison of two branches of knowledge. *Scientometrics*, 98 (3), 2311-2329.

Probert, Elizabeth (2009). Information literacy skills: Teacher understandings and practice. *Computers & Education*, 53(1).

Shao, X. & Purpur, G. (2016). Effects of Information Literacy Skills on Student Writing and Course Performance. *The Journal of Academic Librarianship*, In press.